

NARATIVI NA DRUŠTVENIM MREŽAMA O EKSPLOATACIJI LITIJUMA U SRBIJI

Na prvi pogled, protesti protiv eksploatacije litijuma u Srbiji odavali su nacionalistički karakter, sa parolama o neokolonijalizmu i zapadnjačkoj eksploataciji. Međutim, dublja analiza koja obuhvata digitalnu etnografiju i ispitivanje narativa na društvenim mrežama otkriva složeniju priču. Generacija Z, koja je na čelu protesta, prevodi ekološke i političke narative na jezik mimova digitalnih platformi, otvarajući nove puteve za transnacionalni aktivizam i prekograničnu solidarnost. Primeri multimedijalnih poruka na Instagramu, X-u i TikToku ukazuju da je pitanje eksploatacije litijuma smešteno u širi kontekst globalnih kriza poput klimatskih promena i nezajažljivog tehnološkog napretka. Lokalna borba brzo postaje deo veće slagalice na makronivou. Ovaj rad istražuje suprotstavljene višeslojne nacionalističke i transnacionalne narative, kao i ključnu ulogu društvenih mreža u održavanju otpora.

Srpski kriptonit: od nacionalističkih parola do transnacionalnih kritika

Jedinstveni srpski mineral jadarit predstavljan je kao istorijska prilika za Srbiju koja obećava prosperitetnu budućnost i zelenu tranziciju. Ovaj čudesni element često se upoređuje sa kriptonitom iz sage o Supermenu iz DC Comics-a zbog neobično slične formule. Priča o uspehu počiva na velikim makroekonomskim tvrdnjama o monetarnoj dobiti. Ministar finansija Siniša Mali izjavio je da bi litijum mogao godišnje dodati 10-12 milijardi evra proizvodnji i doprineti „oko 16% BDP-a”, što su ponovili visoki državni zvaničnici kao dokaz prilike koja se javlja jednom u generaciji.¹

¹ Politika (28.7.2024). [Mali: Litijum bi podigao BDP za 10-12 milijardi evra, vodićemo transparentnu politiku.](#)

Na nivou Evropske unije, Brisel ovo partnerstvo predstavlja kao put ka „novim domaćim industrijama“, „visoko-kvalitetnim radnim mestima“ i dubljoj integraciji jedinstvenog tržišta uz visoke ekološke i društvene standarde.²

Međutim, većina građana Srbije odbacuje ovakvu postavku, tvrdeći da rudarstvo povlači za sobom razaranje životne sredine i da prava održivost leži u tradicionalnoj poljoprivredi i skromnom životu. Njihove tvrdnje zasnivaju se na recenziranim naučnim istraživanjima. Na osnovu terenskih ispitivanja, studije su zabeležile zagađenje u vidu povišene koncentracije bora, arsena i litijuma nizvodno, pa tako predviđaju nepovratnu štetu po životnu sredinu.³

Paralela sa kriptonom je dvostruka jer ovaj mineral konotira ne samo nadljudsku moć oličenu u Supermenu, već i strah od nuklearnog oružja i tehnološke moći.⁴ Jadarit biva ispriповedan kroz sličan ambivalentni jezik. Nalik litijum-boratu, i jadarit obećava baterije i budućnost čiste energije. Ipak, njegovo iskopavanje zahteva dubinsko rudarstvo, veliku potrošnju vode i uništavanje životne sredine.

Ekološki ustanak koji je započeo 2021. godine kasnije se sjedinio sa studentskim protestima protiv korupcije, a ubrzo je privukao i poljoprivrednike i radnike. Predvođen od strane generacije Z, protest je izmestio bitku oko narativa o eksploataciji litijuma na društvene mreže, gde su oni preoblikovani u mimeove. Na prvi pogled, protesti protiv eksploatacije litijuma u Srbiji odjekuju tradicionalnom nacionalističkom retorikom. Pozivaju na odbranu teritorije, prirodnih resursa i identiteta. Ovaj narativ predstavljen je u objavama na društvenim mrežama koje sadrže heštegove poput #NeDamoJadar ili #SrbijaNijeNaProdaju. Takve parole nadovezuju se na istorijsko sećanje Srbije na stranu eksploataciju, NATO bombardovanje i nerešena nacionalna pitanja poput Kosova. Veze sa NATO bombardovanjem i „okupacijom“ Kosova često se naglašavaju strateškom upotrebom heštegova, mimova i drugih tekstualnih i vizuelnih elemenata objava na društvenim mrežama. Širi narativ konfigurisan je kao borba protiv neokolonijalnog prodora stranih korporacija i njihovih domaćih pomagača.

² European Commission (19.7.2024). [EU and Serbia Sign Strategic Partnership on Sustainable Raw Materials, Battery Value Chains and Electric Vehicles](#).

³ Đorđević, D., Tadić, J.M., Grgur, B. et al. (2024). [“The Influence of Exploration Activities of a Potential Lithium Mine to the Environment in Western Serbia”](#). *Scientific Reports* 14.

⁴ Szasz, F. M. & Takechi, I. (2007). [“Atomic Heroes and Atomic Monsters: American and Japanese Cartoonists Confront the Onset of the Nuclear Age, 1945–80”](#). *The Historian* 69(4): 728–752.

Pažljivija analiza narativa na društvenim mrežama otkriva koegzistirajuću transnacionalnu kritiku kako u levičarskim tako i u desničarskim porukama. Ovo je posebno vidljivo kada aktivisti sučeljavaju stanje Srbije sa globalnim primerima, uključujući sukobe oko litijuma u Čileu, Argentini ili Portugalu. Ono što proishodi jeste odbacivanje kako strane kontrole tako i same paradigme transnacionalnog zelenog kapitalizma, koji teži postizanju dekarbonizacije putem izmeštanja ekološke degradacije na ranjivije regione. Protestanti tvrde da Zeleni plan EU eksternalizuje ekološke troškove. Navedena kritika implicira da ekstraktivistička logika kolonijalizma istrajava dok se rudarstvo širi na evropske periferije.

Ovaj dvojni okvir narušava binarnu podelu na nacionalističko i globalističko opredeljenje. Umesto toga, njime se otkriva kako lokalni ustanci protiv rudarstva doprinose širim kritikama klimatske nepravde. Glavni argument protiv eksploatacije litijuma jeste da se zelena tranzicija zasniva na žrtvovanju periferije zarad centra, čime ne uspeva da se uhvati u koštac sa globalnim ekološkim izazovima. Aktivisti prenose poruku da logika rasta ne može doprineti rešavanju problema klimatskih promena.

Kao posledica toga, neuobičajeno je visoka ekološka svest u Srbiji o eksploataciji litijuma. Čini se da veliki broj srpskih građana razume da su izuzetno visoki ekološki troškovi tehnologije koja se napaja litijumskim baterijama, od električnih vozila i sistema veštačke inteligencije do sitnih uređaja. Moglo bi se reći da otpor dovodi u pitanje širu ideologiju tehnološkog solucionizma i napretka zasnovanog na rastu. Naposletku, protesti objedinjuju različite elemente, od ekološkog ustanka do borbe protiv korupcije, pa čak i antiratnog delovanja u Gazi. Oni predstavljaju „transnacionalni aktivizam kao oblik politike sukoba koja prevazilazi granice savremene nacionalne države, prelivajući se preko državnih teritorija”.⁵

Mimovi, multimedija i hibridni aktivizam

Digitalne platforme odigrale su ključnu ulogu u antieksploatacionom pokretu. Vršile su višestruke funkcije, služeći kao infrastruktura za komunikaciju, mobilizaciju i vidljivost, ali i kao mesta sećanja. Platforme poput Tvitera/X-a, Instagrama, TikToka i Redita omogućile su

⁵ Milan, C. (2025). "The Transnationalization of Political Contention in Europe and Its Wider Neighbourhood During the Political Backlash: An Introduction". In: Milan, C. & Buzogány, A. (eds.), *Contentious Politics in the Transnational Arena: Political Contention in Europe and its Wider Neighbourhood*. London: Palgrave MacMillan, 2.

aktivistima da šire ažurne informacije u realnom vremenu i zaobiđu cenzuru glavnih medija. Koriste se za koordinaciju decentralizovanih protesta kroz iznenadna okupljanja i blokade puteva, isticanje glasova pogođenih zajednica i nezavisnih stručnjaka, kao i dalju artikulaciju narativa kroz multimedijalni sadržaj.

Navedena konfiguracija predstavlja primer onoga što Trere naziva medijskim hibriditetom kao otporom: totalna komunikativna praksa koja se kreće fluidnim granicama između fizičkog i digitalnog, starog i novog, korporativnog i alternativnog.⁶ Na ovaj način, hibridnost pretvara uska grla u zaobilaznice, jer se komunikacija može preusmeriti preko javnosti, od ulica do objava i nazad. Takođe, učvršćuje se trajnost i verodostojnost, jer aktivizam na više platformi otežava brisanje narativa i omogućava lako premeštanje istih na druge medije.

Digitalni aktivizam je u velikoj meri uslovljen algoritmičkim sistemima.⁷ Vidljivost je neravnomerna, zavisna od pokazatelja angažovanosti, i često oblikovana logikom platformi koja pogoduje senzacionalističkom sadržaju. Aktivisti se suočavaju sa izazovima kako bi održali otpor u prezasićenoj ekonomiji pažnje.⁸ Kako je aktivizam ugrađen u onlajn potrošačku kulturu, jača stapanje između aktivističkih i influencerskih praksi, a novi hibridni oblici otpora nikada nisu potpuno lišeni težnje ka profitu.⁹ Aktivizam je nesigurniji, budući da su granice između rada, zabave i društvenog delovanja podložne stalnoj promeni, dok se algoritmi uporno rekonfigurišu. Protestanti moraju neprekidno da se prilagođavaju promenljivoj dinamici platformi i da razumeju promene u algoritmima.¹⁰ U digitalnom aktivizmu neretko se previde faktori neplaćenog digitalnog rada, izvlačenja podataka i nadzora.¹¹

Otpor eksploataciji litijuma poprimio je hibridni estetski karakter — spajajući kreativne parole sa mimovima, video zapisima, protestnim pesmama i vizuelnom umetnošću. Ova kulturna dimenzija obavlja

⁶ Treré, E. (2019). "Nomads of Cyber-Urban Space: Media Hybridity as Resistance". In: Mortensen, M., Neumayer, C. & Poell, T. (eds.), *Social Media Materialities and Protest: Critical Reflections*. London: Routledge, 42–56.

⁷ Treré, E. (2018). "From Digital Activism to Algorithmic Resistance". In: Meikle, G. (ed.), *The Routledge Companion to Media and Activism*. London: Routledge, 367–375.

⁸ Goldhaber, M. (2006). "The Value of Openness in an Attention Economy". *First Monday* 11(6).

⁹ Alperstein, N. (2021). "[Social Influencers, Content Creators, and Network Mediators in Social Movements](#)." In: *Performing Media Activism in the Digital Age*. London: Palgrave Macmillan.

¹⁰ Glatt, Z. (2022). "Precarity, Discrimination and (In)Visibility: An Ethnography of 'The Algorithm' in the YouTube Influencer Industry". In: Costa, E., Lange, P., Haynes, N., Sinanan, J. (eds.), *The Routledge Companion to Media Anthropology*. London: Routledge, 546–559.

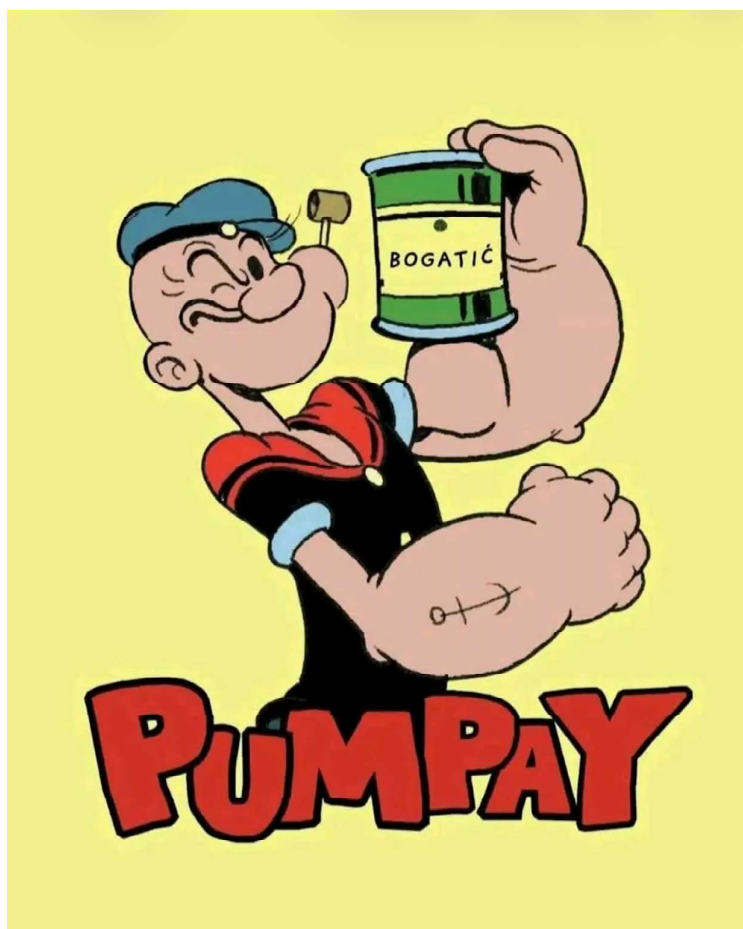
¹¹ Fuchs, C. (2021). *Social Media: A Critical Introduction*. Thousand Oaks, CA: SAGE.

važne političke funkcije poput emocionalnog izražavanja, transmedijskog pripovedanja, kolektivne memorije i formiranja identiteta.

Mimovi obuhvataju elemente platformskog jezika kao što su emodžiji, filteri i efekti veštačke inteligencije. Višeslojne slike i video zapisi sposobni su da prenesu složene političke poruke kao i emocije. Narativi se održavaju na više platformi i u različitim formatima, obezbeđujući kontinuitet, trajnost i lako prevođenje u parole fizičkih protesta. Jezik mimova na društvenim mrežama podstiče transnacionalni aktivizam jer sadržaj ne zavisi nužno od lokalnog jezika. Takvi vizuelni elementi pomažu u stvaranju osećaja zajedničke svrhe i pripadnosti među zajednicama na društvenim mrežama, lokalno, regionalno i globalno.

Digitalni elementi koji zaobilaze lokalni jezik pomažu da se priča o otporu eksploataciji litijuma u Srbiji prenese preko granica. Engleski heštegovi poput #YesToLifeNoToMining, #EyesOnSerbia, #StopRioTinto i #SerbiaIsNotForSale šire mogućnost otkrivanja sadržaja; viralni zvuci i AI filteri podstiču širenje kratkih video zapisa, a umetnička dela nastala ljudskim radom ili veštačkom inteligencijom kruže kao mimovi koji privlače međunarodnu pažnju. Heštegovi obično odgovaraju vizuelnim elementima i natpisima u sadržaju mimova. Na primer, srpski hešteg #NeceteKopati često prati slike idiličnog seoskog života postavljene naspram opšteprihvaćene razornosti rudarstva. Ovi narativi prepliću blage tonove nacionalizma i transnacionalne solidarnosti, kritikuju korupciju i kapitalizam, te slave život u skladu sa netaknutom prirodom.

U središtu ove ikonografije otpora nalazi se seoski lik: zemljoradnik kao moralni svedok i kontrast „prljavoj industriji“. Istaknut primer je Zlatko Kokanović iz Jaderske doline, mlekar i vodeći aktivista protiv projekta Rio Tinta, koji se često ističe kao glasnogovornik zemljoradničkog načina života. Mimovi pretvaraju „srpskog seljaka“ u superheroja koji se bori i protiv međunarodnih kompanija i protiv pokvarenih lokalnih elita; jedan ustaljeni obrazac poigrava se sa likom Popaja (Slika 1), čija snaga nakon pojedenog spanaća postaje metafora za „zdravu“ moć proisteklu iz zemlje, hrane i zajednice. Ova idealizacija suprotstavlja etiku brige obećanjima industrijalizacije: zaštita srpske životne sredine, tradicije i identiteta postavljena je unutar šire kritike ekstraktivizma i kapitalističke eksploatacije. Humor i prerade iz pop-kulture čine poruku razumljivom i van Srbije, dok junak-zemljoradnik sažima jednostavan stav: plodna polja umesto jalovišta.

Slika 1. Mim sa Popajem koji simbolizuje otpor rudarenju litijuma u Srbiji

Zajedno uzeti u obzir, ovi narativi mimova obavljaju višestruke uloge. Na prvom nivou, političke poruke su prilagođene, pojačane i preoblikovane u igru, čime su lako dostupne i razumljive široj publici. Na drugom nivou, poruke pokreću lokalno stanovništvo na proteste, uključuju međunarodnu javnost i pomažu u prikupljanju sredstava, pravnoj podršci i stvaranju medijskog pritiska. Na trećem nivou, deluju kao podsticaj emocija i pomažu u izgradnji i održavanju mreža zajednica otpora. Uloga algoritama je takođe višeslojna, jer oni istovremeno nameću pravila vidljivosti koja zahtevaju dodatni trud, a pritom omogućavaju veću međusobnu povezanost.

Zaključak: ka pravičnoj ekološkoj budućnosti

Ova studija pokazuje da antilitijumski pokret u Srbiji mobilizuje hibridnu medijsku ekologiju u kojoj se ekološki, antikorupcijski i antikolonijalni zahtevi prevode u oblike mimova i šire preko platformi i granica. Ono što na prvi pogled izgleda kao čisto nacionalistički otpor, zapravo

je dvostruko kodirano: lokalne osobenosti (teritorija, hrana, selo, briga o zemlji) isprepletene su sa transnacionalnim kritikama zelenog ekstraktivizma i ideologije ekonomskog rasta i безусловnog tehnološkog napretka. Figura kriptonita/jadarita kristalizuje ovu dvosmislenost jer obećava napredak, dok istovremeno signalizira opasnost. Uporedo s tim, ikonografija seoskog junaka oličena u Popaju i drugim mimovima u duhu #NeceteKopati uspostavlja moralni kontrast između plodnih polja i jalovišta. U praksi, medijski hibriditet čini pokret otpornim: kada je jedan kanal pod pritiskom, poruke se preusmeravaju, pamte i ponovo oživljavaju na drugom mestu.

Istovremeno, vidljivost ne garantuje ishode koji vode ka društvenoj promeni. Sistemi preporuka zasnovani na veštačkoj inteligenciji, zajedno sa ekonomijom pažnje, ograničavaju domet i kontinuitet, a narativi sa društvenih mreža ne prevode se lako u politiku, pošto vladajuće elite često ignorišu javno mnjenje čak i kada otpor pobedi u bitci za narativ.

Primer Srbije pokazuje da hibridni aktivizam može održati ovo pitanje u žiži pažnje, povezati lokalnu borbu sa svetskim kontekstom i preispitati vladajući diskurs o rudarstvu kroz građanske inicijative. Dok se evropska energetska tranzicija ubrzava, Jadar dejstvuje kao pokazatelj trenda, što će reći da društvene mreže nisu samo odraz sukobljenosti, već predstavljaju infrastrukturu otpora koja lokalno nezadovoljstvo može pretvoriti u međunarodnu solidarnost i, kada se poveže sa pravnim, regulatornim i izbornim sredstvima, potencijalno u istinski uticaj na institucije.